

Відгук
офіційного опонента
на дисертацію
Кліша Андрія Богдановича
**«УКРАЇНСЬКИЙ СУСПІЛЬНО-ХРИСТИЯНСЬКИЙ РУХ У ГАЛИЧИНІ:
ІДЕЙНІ ЗАСАДИ, ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА ТА ПОЛІТИЧНІ
ПРАКТИКИ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)»**, подану на здобуття
наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.01 –
історія України

Взаємодія релігійного й політичного факторів, їх вплив на функціонування й розвиток суспільства, його світоглядних систем та історичних шляхів – одна зі значущих проблем сучасної української історіографії. Чинник політики й релігії відіграв особливу роль у випадку Галичини ХІХ – поч. ХХ ст., де взаємні впливи церкви й соціуму стали одними з вирішальних імпульсів для виникнення, підтримання й структурування українського національного руху. Це робить дисертацію А. Б. Кліша «УКРАЇНСЬКИЙ СУСПІЛЬНО-ХРИСТИЯНСЬКИЙ РУХ У ГАЛИЧИНІ: ІДЕЙНІ ЗАСАДИ, ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА ТА ПОЛІТИЧНІ ПРАКТИКИ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)» актуальним і важливим для української історичної науки дослідженням.

Висвітленню вказаної проблематики підпорядкована й структура дослідження, передовсім її вступ, шість розділів та висновки.

У вступі дисертант обґрунтовує актуальність та наукову новизну обраної, практичне значення теми й здобутих результатів, її об'єкт і предмет студії, територіальні межі, хронологічні рамки, мету і завдання роботи.

Перший розділ праці («Історіографія, джерела та методологія дослідження») детально й аналізує витоки та сучасний стан аналізу досліджуваної проблеми в українському та закордонному наукових дискурсах. Прикметно, що історіографію роботи чітко поділено на п'ять груп (праці авторів кінця ХІХ – першої половини ХХ ст.; радянська історіографія; історіографія української діаспори; роботи сучасних українських вчених; дослідження іноземних авторів) й скурпульозно проаналізовано. Так само детально автор характеризує архівні, друковані та рукописні джерела свого дослідження (від

офіційної документації до статей у періодиці та еґо-документів – спогадів, листів тощо). Досить широко подано методологічну основу праці. Вона зосереджена, з одного боку, довкола загальноісторичних методів дослідження: від системного структурно-діахронного підходу до просопографічного аналізу. З іншого боку, детально інтерпретовано категоріальний апарат студії: від поняття «суспільно-християнського руху», «політичного католицизму», «клерикалізму» до «політичної партії», «політичного клубу».

Другий розділ дисертації («Поява суспільно-християнського руху») аналізує витoki досліджуваних феноменів, подаючи водночас картину соціального, релігійного, економічного, політичного розвитку Галичини у другій половині ХІХ ст. («Соціально-економічні, релігійно-конфесійні та політичні особливості регіону», підрозділ 2.1). Водночас ці проблеми подано на тлі широкої й детальної картини політичних та релігійних тенденцій цілої Австро-Угорщини і її слов'янського сегменту («Енцикліки «*Regum Novarum*» та «*Graves de communi*» і становлення слов'янських суспільно-християнських рухів у Цислейтанії», підрозділ 2.2.) Таке вписування галицької ситуації у контекст східно-європейських процесів слід вважати одним з безсумнівних позитивів авторського підходу до зазначеної проблеми. Поруч з цим, А. Кліш зупиняється на конкретно галицькій ситуації («Вплив «нової ери» на становлення українського суспільно-християнського руху в Галичині», підрозділ 2.3), що вплинула на появу «християнських суспільників» в політичній структурі краю.

Третій розділ «Організаційне становлення суспільно-християнського руху» ретельно описує, документує та аналізує як створення та функціонування КРНС («Формування українського суспільно-християнського руху», підрозділ 3.1), так і, – що важливо, – простежує розповсюдження «християнсько-суспільної ідеї» в провінційних містах («Регіональні особливості суспільно-християнського руху», підрозділ 3.2). Також простежено причини й напрямки

політичних змін в середовищі «християнських суспільників». («Створення «Руської громади» та перехід до поміркованої опозиції (1901–1905 рр.)»)

Четвертий розділ («Світоглядний вимір християнських суспільників») присвячено ідеології галицького суспільно-християнського руху. Вивчено основні ідеологічні пріоритети цього середовища: «національне питання у діяльності партій суспільнохристиянського скерування» (підрозділ 4.1), міжетнічні чи міжнаціональні взаємини, функціонування української мови, соціально-економічні проблеми (підрозділ 4.2), українська освітня політика та освіченість українського населення в краї (підрозділ 4.3).

П'ятий розділ («Міжпартійні взаємини») показує «християнських суспільників» як політичних акторів у колі інших консервативних і неконсервативних течій руського/ українського середовища тогочасної Галичини: крізь призму взаємин з націонал-демократами. (підрозділ 5.1), представниками русофільського руху (підрозділ 5.2 «Москвофіли у світоглядному вимірі представників суспільно-християнської течії»), представників «лівих ідеологій» («Критика соціалістичних та радикальних ідей», підрозділі 5.3).

Шостий розділ дисертаційної роботи («Парламентська праця») демонструє місце, роль і політичні стратегії представників християнсько-суспільного руху на полі галицького та загальноавстрійського парламентаризму, зокрема їхню виборчу діяльність на локальному й загальному тлі («Участь християнських суспільників у виборчих кампаніях», підрозділ 6.1), їх взаємодію зі слов'янськими депутатами у віденській Державній Раді (підрозділ 6.2 «Діяльність представників суспільно-християнського руху в Державній Раді») тощо.

Ґрунтовні й детальні висновки підсумовують, узагальнюють, розширюють і поглиблюють положення дисертації, розкриті в її розділах.

Загалом дисертаційна праця А. Б. Кліша складає дуже позитивне враження вдумливого, систематизованого аналітичного дослідження, опертого на значному масиві неопублікованих архівних джерел та глибокому аналізі

літератури предмету (разом – 1430 позицій). Це враження підсилюють чисельні публікації автора (93 позиції, з яких тільки у фахових виданнях – 52 публікації), у тім числі поважна авторська монографія «Між політикою та релігією: суспільно-християнський рух у Галичині наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст» (2018). Варто наголосити, що робота зосереджена не лише на українських середовищах; вона вводить український християнсько-суспільний рух не тільки у контекст українського і польського католицизму в Галичині, але й у загальнослов'янський, східноєвропейський контекст. Це вказує на здобувача/ дисертанта як на досвідченого, працьовитого, ретельного й авторитетного дослідника вказаної проблематики, який заслуговує високої оцінки своїх наукових здобутків.

Водночас, крім загального схвалення, окремі положення праці викликають певні побажання:

- Видається, праця тільки б виграла, коли б у ній було дещо модифіковано структуру, запропоновану в авторській монографії. Так, на нашу думку, розділи 3 і 4 (де йдеться про організаційні підстави та становлення християнських суспільників як руху) тематично близькі, і їх можна було б об'єднати в один – так само, як розділи 6 і 7 (де йдеться про політичну діяльність християнських суспільників). Це дозволило б зробити роботу стрункішою та дало б змогу чіткіше заартикулювати основні напрямки дослідження, сформульовані у його назві: організаційні засади і становлення, ідеологія, політична активність християнсько-суспільного руху тощо. Крім того, підрозділ 2.2 у тій частині, де йдеться про енцикліки «Rerum Novarum» та «Graves de communi», здається, більше вписується в контекст розділу 4 («Світоглядний вимір християнських суспільників»).
- При аналізі категоріального апарату дослідження доцільно було б, певно, зупинитися й на терміні «християнські суспільники», висвітливши його походження та подавши авторське тлумачення, оскільки академічні словники все ще за інерцією називають

«суспільниками» «вчених, які займаються суспільною проблематикою» (за аналогією з рос. «общественниками»). Певної корекції потребує, можливо, й назва розділу 4 «Світоглядний вимір християнських суспільників», який можна було назвати або простіше («Світогляд християнських суспільників»), або точніше («Світоглядні орієнтири християнських суспільників»).

- Важливим, з нашого погляду, було б ширше звернення до історії ментальності та ідей – як у методологічній, так і у фактологічній частині дисертації. У той же час, системніше використання его-документів, зокрема спогадів, як видається, дозволило б не лише, наприклад, проілюструвати ставлення священників та суспільних діячів до тих чи інших ідей та ідеологічних напрямків, але й виявити мотиви чи принципи, через які доволі різні особистості, політичні й церковні групи орієнтувалися на політичних (О. Барвінський) чи церковних (С. Сембратович, А. Шептицький, К. Чехович, Г. Хомишин) лідерів.
- В історіографічній частині дисертації варто було б, можливо, менше місця присвятити аналізу окремих статей, зосередившись на більших працях або групах праць. Натомість такий текст, як памфлет В. Беляєва і М. Рудницького «Під чужими прапорами» (С. 43), взагалі не варто розглядати як наукову роботу, а як радянську рецепцію лідерів християнсько-суспільного руху. З іншого боку, приміром, переклад праці Ю. Майки про соціальне вчення католицької церкви (1187 позиція списку джерел та літератури) варто б наводити за паперовим виданням, а не за інтернет – ресурсом.
- На перспективу вартувало б, певно, більше заакцентувати у висновках та розглянути уже в рамках окремої роботи проблему спадкоємності чи не-спадкоємності між християнсько-суспільними рухами в Галичині до й після Великої війни 1914–1918 рр., розглянути шляхи еволюції світогляду частини «християнських суспільників» у 1920–1930 рр. Загалом, просопографічні матеріали, подані у додатках Б і Д,

можна було б ширше використати і всередині дисертації, і в її висновковій частині, показавши механізми інтеграції та взаємодії у середовищі християнських суспільників, поставивши питання про його «однорідність» чи, навпаки, «неоднорідність».

Однак ці зауваги чи побажання не впливають на загальну високу оцінку роботи дисертанта, і є, радше, пропозиціями для подальших досліджень. Можемо стверджувати, що дисертаційна робота «УКРАЇНСЬКИЙ СУСПІЛЬНО-ХРИСТІЯНСЬКИЙ РУХ У ГАЛИЧИНІ: ІДЕЙНІ ЗАСАДИ, ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА ТА ПОЛІТИЧНІ ПРАКТИКИ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)» є оригінальною, логічно завершеною, обґрунтованою, методологічно вивіреною працею, що містить наукову новизну. Вищезазначене свідчить, що докторська дисертація Кліша Андрія Богдановича відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (зі змінами), а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Офіційний опонент
доктор історичних наук,
старший науковий співробітник
відділу нової історії України
Інституту українознавства
ім. І. Крип'якевича НАНУ

Р. Й. Голик

Інститут українознавства
ім. І. Крип'якевича
НАН України

Підпис Р. Й. Голик

Засвідчую

Вчений секретар [Signature]

" 03 " березня 2020